

Горлачук Валерій Васильович

*доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач кафедри економіки підприємства та землеустрою
Чорноморський державний університет імені Петра Могили*

Дзюбак Катерина Миколаївна

*аспірант кафедри економіки підприємства та землеустрою
Чорноморський державний університет імені Петра Могили*

Горлачук Валерий Васильевич

*доктор экономических наук, профессор,
заслуженный деятель науки и техники Украины,
заведующий кафедрой экономики предприятия и землеустройства
Черноморский университет имени Петра Могилы*

Дзюбак Екатерина Николаевна

*аспирант кафедры экономики предприятия и землеустройства
Черноморский университет имени Петра Могилы*

Gorlachuk V.

*doctor of economics, professor
Petro Mohyla Black Sea State University*

Dziubak K.

*PhD student
Petro Mohyla Black Sea State University*

**КОМПРОМІС МІЖ ДЕРЖАВОЮ І СУСПІЛЬСТВОМ ЯК ФАКТОР ЕФЕКТИВНОГО
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ**

**КОМПРОМИСС МЕЖДУ ГОСУДАРСТВОМ И ОБЩЕСТВОМ КАК ФАКТОР
ЭФЕКТИВНОГО СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЯ**

**THE COMPROMISE BETWEEN THE STATE AND SOCIETY
AS A FACTOR OF EFFECTIVE AGRICULTURAL LAND USE**

Анотація. У статті розглянуто питання компромісу між державою і громадянами для реального провадження ефективного сільськогосподарського землекористування. Визначено, що найбільш продуктивною стратегією розвитку сільськогосподарського землекористування є розвиток ринково орієнтовної системи у межах адміністративно-територіальних утворень. Сформульовано модель ефективного землекористування, яка базується на принципах соціально-екологічної орієнтованості, ринково орієнтованого землеустрою, на енергетично ефективному механізмі використання ґрунту.

Ключові слова: проект землеустрою, корпоратизація, земельні паї, модель землекористування, земельна реформа.

Аннотация. В статье рассмотрен вопрос компромисса между государством и гражданами для реального осуществления эффективного сельскохозяйственного землепользования. Определено, что наиболее продуктивной стратегией развития сельскохозяйственного землепользования является развитие рыночно ориентированной системы в пределах административно-территориальных образований. Сформулирована модель эффективного землепользования, которая базируется на принципах социально-экологической ориентированности, рыночно ориентированного землеустройства, на энергетически эффективном механизме использования грунта.

Ключевые слова: проект землеустройства, корпоратизация, земельные паи, модель землепользования, земельная реформа.

Summary. In the article discussed the questions of compromise between the state and citizens to proceedings of real efficient agricultural land use. Determined that the most productive agricultural land use development strategy is the development of market-oriented system within the administrative-territorial formations. There are formulated a model of effective land use based on principles of social and environmental oriented, market-oriented land use, energy-efficient mechanism for the use of soil.

Keywords: draft land management, corporatization, land shares, model of land use, land reform.

Сучасне використання земельних ресурсів України не відповідає вимогам раціонального землекористування. Економічна ситуація, що склалася в Україні та її регіонах, політична нестабільність, відсутність інвестиційної політики держави та інших економічних суб'єктів свідчать про провал земельної реформи, яка замість створення передумов для нарощування економічної потужності сільськогосподарських підприємств, спроможних конкурувати зі світовими аграрними бізнес-структурами, призвела до поглиблення кризових явищ в аграрному секторі економіки, до подальшого збіднення населення, зростання безробіття, зникнення середнього класу, погіршення стану дітей, молоді, сім'ї та ін.

В таких умовах назріла свідомо обґрунтована необхідність у створенні нової економічної моделі землекористування, нових методологічних підходах до формування ефективної ринково орієнтованої системи сільськогосподарського землекористування. Саме тому відзначається, що ключовим елементом реформи у землекористуванні та дієвим інструментом осмислення негативних тенденцій його еколого-економічного розвитку [1, с. 347] повинен стати процес децентралізації прав і повноважень центральних органів влади, при якому пропонується об'єднати українське суспільство з метою раціонального використання земельних ресурсів та створення на цій основі системи ефективних сільськогосподарських землекористувань.

Розрізненість поглядів серед політичної еліти та вчених-практиків на вирішення зазначеної проблеми, частина яких декларує сучасну земельну реформу ефективною та обґрунтовано завершеною, інша ж пов'язує її завершення зі зняттям мораторію на продаж земельних часток (паїв), призводить до соціального колапсу та армагедону економічного розвитку країни. Безумовною логічною тенденцією до всебічних перетворень в аграрному секторі вітчизняної економіки є створення інноваційної соціально-орієнтованої моделі розвитку ефективних сільськогосподарських землекористувань.

Досвід управління землекористування за ринкових умов свідчить, що позитивні зміни в ньому можуть відбутися тільки під впливом корпоративної форми організації виробництва, яка є «своєрідним каркасом національних економік розвинених країн, до

якої гармонійно інтегрується малий та середній бізнес [2, с. 54].

Концепцію розвитку вітчизняного сільськогосподарського землекористування слід розглядати через призму максимально можливого об'єднання всіх наявних на відповідній території земельних часток (паїв) у єдиний земельний масив, використовуючи їх на засадах спільної часткової власності на земельну ділянку, що відповідає статті 87 Земельного кодексу України. Саме в цьому проявляється можливість реалізації активної земельної політики, укріплення передумов у соціальній сфері стабілізації і підвищенні екологічного стану ґрунтів, зростання вартості земельного капіталу, формування конкурентних переваг землекористування, впровадження науково-технічних інновацій, створення умов інвестиційної привабливості землекористування, формування довгострокових цілей щодо його розвитку.

В першу чергу українська земля потребує об'єднання одноосібних господарств, створених на земельних частках (паях), на яких реально працюють власники цих паїв та «орендарі» без оформлення договорів про оренду паїв. Здійсненню таких проектів об'єднання земельних часток (паїв) буде сприяти рішення громад про розірвання договорів оренди із агрохолдингами, які не виправдали сподівань власників паїв на кращі умови проживання людей на селі [3, с. 215]. Нині українські агрохолдинги для економіки агропромислового сектора не мають ніякої цінності, вони носять антисоціальний характер, не забезпечують дотримання ресурсозберігаючих технологій виробництва сільськогосподарської продукції, екологічно чистих технологічних процесів, екологічно безпечної продукції.

Так, якщо у 1990 році поголів'я худоби у сільському господарстві складало 32,5 млн умовних голів, то у 2000 році — 14,4, а в 2013 році — 11,9 голів; якщо у 1990 р. в ґрунт вносилося майже 700 млн т органічних добрив, то з 2013 р. — лише 9,6, тобто менше у 20 разів. Кількість працівників, зайнятих в сільському господарстві, за період 1990–2013 роки скоротилась у 8 разів [4, с. 4].

Одним з недоліків агрохолдингу є також відсутність інституційно врегульованої системи оподаткування, за якої податки залишаються за місцем їх реєстрації, а не території, на якій здійснюється використання землі, не проводяться адекватні відрахування

на розвиток сільських територій. За таких обставин можливість лавірування агробізнесменів зі сплатою податків до бюджету країни призводить до процвітання тіньової економіки, яка у 2014 році побила всі антирекорди, до консолідації великого капіталу в руках нечисленної групи людей. Адже за даними дослідження Oxfam International, опублікованого 18.01.2016 на відкритті Всесвітнього економічного форуму, 62 найбагатших людини у світі в даний час володіють до половини світового стану, розрив між багатими та іншою частиною населення планети різко зріс за останні 12 місяців, тобто за 2015 рік. Багатство цих осіб зросло з 2010 року на 44%, тоді як у 3,5 млрд бідних людей скоротилося на 41%. При цьому, як відзначають експерти, приблизно 7,6 трільона доларів, що належать фізичним особам, розміщені в офшорних зонах. Це призводить до недоотримання державою, громадянство яких мають ці особи, щорічно 190 млрд доларів, з огляду на те, що транснаціональні корпорації і багаті еліти не слідує тих же правил, як і інші, відмовляючись платити податки в їхніх країнах. 188 з 201 провідних світових компаній зареєстровані в пільгових податкових зонах [5].

Єдиний шанс для нашого аграрного сектора економіки вийти на вітчизняний та міжнародний ринки з конкурентоспроможним продуктом, реалізації соціальних та економічних інтересів держави і суспільства полягає в об'єднанні зусиль територіальної громади щодо спільного використання землі у вигляді господарських товариств, виробничих кооперативів, фермерських господарств [6, с. 68]. Відповідно до цього, процес розвитку ринково орієнтованих сільськогосподарських землекористувань повинен бути гармонійно імплементований у межі адміністративно-територіальних утворень. Така стратегія розвитку сільськогосподарського землекористування, будучи найбільш продуктивною, повинна спиратись на подолання розрідненості вкраплених контурів земельних часток (паїв) суб'єктів господарської діяльності на землі, об'єднавши їх у суцільні, компактні земельні масиви, позбавивши тим самим низки недоліків у рамках просторового їх розміщення. Аксіматичним є той факт, що вкраплені контури земельних часток (паїв) знижують частку доданої вартості у порівнянні з паями, які знаходяться у зведеному земельному масиві за рахунок нижчої їх продуктивності, додаткових виплат, зумовлених виробництвом сільськогосподарської продукції, процесом управління, виробництвом та ін.

В умовах реформування адміністративно-територіального устрою та створенням добровільних об'єднань місцевих територіальних громад у територіальні общини, логічними можуть бути три стратегії формування землекористування:

- перша — стратегія концентрації, яка передбачає об'єднання всіх землекористувань всіх адміністративно-територіальних утворень, що входять до общини;
- друга — стратегія стабільності, яка знаходить відображення у безперервному циклічному процесі функціонування адміністративно-територіальних утворень в межах новостворених общин;
- третя — стратегія поєднання, що передбачає поєднання вище наведених альтернатив.

Звичайно, питання формування організаційно-правових форм господарювання на землі визначається проектом землеустрою, який враховує ментальні особливості учасників об'єднання, соціально-економічні, політичні, екологічні, культурні та інші місцеві особливості. Проект землеустрою як найважливіша функція управління земельними ресурсами, є не тільки проектом організації територій, але і бізнес-планом розвитку сільськогосподарського підприємства, у якому комплексно вирішується питання перспективного розвитку галузей та організації використання землі. Саме землеустрій сільськогосподарських підприємств стає основою переходу від хаотичного управління до управління як єдиного органу природокористування, що сприяє стабілізації суспільства в безперервному пошуку і використанні нових способів ефективного землекористування в умовах постійних змін зовнішнього середовища. Він концентрує в собі нові параметри порядку щодо інноваційно-орієнтованого використання земельних ресурсів, є засобом реалізації інтересів общин.

Наведені аргументи на користь землеустрою не викликають сумнівів, тому важливо відійти від ортодоксії використання земель на засадах вільнодумства, ступивши на шлях реального покращення економічної ситуації у сільськогосподарському землекористуванні.

Враховуючи передбачувальну можливість общин диктувати свої умови ведення ефективного використання земельного потенціалу, зокрема встановлювати певні обмеження щодо використання земельних ділянок, пропонується державі розробити та застосувати компромісні мотиваційно-заохочувальні заходи для ведення екологічно орієнтованого землекористування, серед яких: створення пільгового режиму прискореної амортизації сільгосптехніки, сприяння у першочерговому просуванні виробленої продукції на внутрішній та зовнішній ринки, можливість розширення обсягів державних закупівель виробленої сільськогосподарської продукції, стимулювання через систему квот на користування природними, в т.ч. земельними ресурсами, надання субсидій суб'єктам господарювання на землях з підвищеною екологічною безпекою.

З огляду на складність та суперечливість протікання еволюційних процесів в політико-економічному просторі України, дієвим фактором для створення міцного плацдарму ефективного сільськогосподарського землекористування ми вважаємо ведення конструктивного діалогу між владою через її інституціональні структури та суспільством, зокрема представниками сільських територій, які щодня сам на сам стикаються з безліччю проблем, пов'язаних з обробітком землі, вирощуванням продукції, доставкою її до покупця, з матеріальним забезпеченням своєї родини мінімальним споживчим кошиком тощо.

Тому, враховуючи невдачі на початковому етапі земельної реформи, яка загнала економіку у глухий кут,

та етнічні, ментальні, патріотичні особливості українського селянства [7, с. 22], ми дійшли висновку, що фундаментом справжньої земельної реформа є науково обґрунтований процес надання землі в оренду на засадах спільної часткової власності на землю з метою створення на її території горизонтальних корпоративних структур з різними організаційно-правовими формами господарювання на землі, рішуче відмовившись від агрохолдингізації у нинішньому варіанті її функціонування та будь-якого продажу землі як зовнішнім покупцям, так і громадянам країни.

Література

1. Третяк А. Екологія землекористування: теоретико-методологічні основи формування та адміністрування: монографія / А. Третяк. — Херсон: Гринь Д. С., 2012. — 440 с.
2. Панарін О. Народ без еліти: між відчаєм і надією / О. Панарін // Персонал. — 2006. — № 5. — С. 50–63.
3. Сорока М. Державне стратегічне планування розвитку регіонів України: теорія, методологія, практика: монографія / М. Сорока. — Донецьк: Юго-Восток, 2012. — 519 с.
4. Гадзало Я., Жук В. Наукові основи розвитку аграрного підприємництва та сільських територій за селозберігаючою моделлю / Я. Гадало, В. Жук // Наукова доповідь на загальних зборах НААН 26 березня 2015 р. — К., — 13 с.
5. Доклад: 62 самых богатых человека владеют половиной состояния планеты [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://maxpark.com/community/politic/content/4974506>.
6. Гуцуляк Ю. Управління земельними ресурсами в умовах ринкової економіки / Ю. Гуцуляк. — Чернівці: Прут, 2002. — 124 с.
7. Гордієнко М. Етнонаціональна політика у сучасному українському суспільстві / М. Гордієнко // Персонал. — 2006. — № 5. — С. 22–27.